

І.В. Котьякалова-Литвин, канд. екон. наук, доцент

Вінницький національний аграрний університет

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОПРОМИСЛОВОГО РИНКУ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ формування фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку з позиції інституційного підходу. В статті розглянуті різні погляди вчених щодо сутності та інституційного змісту фінансово-кредитної інфраструктури аграрного бізнесу та визначено її особливу роль як у забезпеченні інноваційного розвитку аграрної промисловості зокрема, так й економічного росту аграрного сектору економіки в цілому. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати авторське бачення інституційної моделі фінансово-кредитної інфраструктури аграрного ринку. Означена модель сприятиме активізації фінансування інноваційного розвитку агропромислового ринку.

Ключові слова: фінансово-кредитна інфраструктура, інституційна інфраструктура, аграрний сектор, агропромисловий ринок

Постановка проблеми. Інституційна структура ринку забезпечує взаємозв'язок між виробниками та споживачами, попитом та пропозицією. Без неї неможливе створення та забезпечення конкурентні переваги регіону протягом довгострокового періоду часу. Від того, наскільки оптимальною є ця інфраструктура, в значній мірі залежить ефективність функціонування аграрного ринку та економіки в цілому. Інституційна інфраструктура ринку – важливий фактор ефективності виробничого процесу аграрних підприємств. Сучасний стан інфраструктурного забезпечення аграрного ринку є досить слабко організованим, регіональні агропромислові ринки характеризуються високим рівнем трансакційних витрат, монополізацією агрохолдингів, високим рівнем імпорту, що свідчить про наявність деяких проблем в їхньому інституційному формуванні. Означена проблематика зумовила мету та зміст дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами інституційної складової фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку займалось досить багато український вчений,

таких як В.П. Ільчук, Г.М. Калетнік, І.В. Карпова, С.С. Кісель, П.А. Стецюк, М.С. Хом'як та ін. Водночас, проведені дослідження недостатньо розкрили сутність та зміст досліджуваних категорій

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних основ формування фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку з позиції інституційного підходу.

Виклад основного матеріалу. Економічні виклики сучасного нестабільного глобалізованого світу зумовлені жорсткою конкурентною боротьбою обумовлюють необхідність інноваційного розвитку сільгоспвиробництва та підвищення ефективності функціонування аграрної промисловості. Проте, темпи впровадження інновацій в аграрну промисловість є досить повільними, що призводить до низького рівня модернізації процесу сільськогосподарського виробництва.

Невелика додана вартість, що генерується в аграрній промисловості, спонукає інвесторів вкладати кошти в більш прибуткові галузі економіки України. На сьогодні, система кредитування агробізнесу практично не враховує особливості функціонування сільського господарства, що стримує реалізацію довгострокових проектів інноваційного розвитку аграрного сектору. Таким чином, за умов низької дохідності агропромисловості, високих відсоткових ставках за банківськими кредитами, реалізувати довгострокові проекти із технічної модернізації сільськогосподарського виробництва без державної підтримки майже неможливо.

Окрім того, професор П.А. Стецюк аргументовано доводить, і ми з ним погоджуємося, що в сфері фінансового забезпечення агровиробників присутні такі складні проблеми: нераціональне формування та використання власних фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності, пов'язане з відсутністю сучасної системи фінансового менеджменту малих і середніх підприємств, а також з їх фінансовою політикою, що носить реактивний характер; істотний дефіцит власних фінансових ресурсів для фінансування поточної діяльності та перспективного економічного розвитку сільськогосподарських підприємств; низький рівень розвитку фінансової інфраструктури ресурсного забезпечення аграрного виробництва; незначні об'єми державної фінансової підтримки аграрного виробництва та деформована структура її розподілу; нестабільність політичної та фінансово-економічної ситуації в країні [7, с. 133].

Разом тим, створення належних умов для залучення приватного інвестування в аграрний сектор сприятиме формуванню матеріальної бази для залучення високих технологій та сучасного обладнання у аграрний

бізнес; збільшенню регіонального валового продукту; посиленню конкурентоспроможності національних агровиробників та їхньому вихіді на міжнародні ринки; формуванню середнього класу в сільській місцевості; збільшенню зайнятості і росту доходів селян, а також, підвищенню привабливості агропромислового комплексу в цілому.

Таким чином, необхідність ефективного сполучення державного регулювання та приватних фінансових механізмів потребує формування адекватних інститутів, організацій, фондів які утворюються в єдину інфраструктуру фінансового забезпечення розвитку аграрної промисловості.

На нашу думку, доцільно дещо зупинитись на змістовній частині фінансово-кредитної інфраструктури в інституційному розрізі та термінологічному визначенні цієї дефініції.

Проф. Ільчук В.П. зазначає, що інституційне забезпечення функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств формується системою законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють процеси інноваційного оновлення матеріально-технічної бази виробництва машин та обладнання для АПК країни, а також низкою державних та приватних інституцій [3, с.121]. Таке визначення є досить узагальненим, що може ускладнювати подальше регулювання взаємозв'язків між елементами інфраструктури.

Карпова І.В. підкреслює що фінансово-кредитна інфраструктура аграрної економіки є складовою частиною ринкової інфраструктури й складається із установ, які займаються акумуляцією тимчасово вільних грошових ресурсів і передають їх на різних умовах суб'єктам господарювання: банки: Державний земельний банк та комерційні банки; фондові біржі; лізингові компанії; інвестиційні фонди та компанії; страхові й гарантійні установи; кредитні спілки тощо [4, с.104]. З нашої точки зору, таке визначення зменшує роль фінансово-кредитної інфраструктури у забезпеченні розвитку аграрного ринку та робить її досить вузькоспрямованою та занадто спеціалізованою.

На думку, О.С. Бондаренко, фінансово-кредитна інфраструктура аграрного ринку є відкритою, трансформаційною системою, рівень та напрями розвитку якої знаходяться у безпосередній залежності від існуючої економічної системи та складається відповідно з фінансової та кредитної підсистем [1, с. 106]. Також, вчений визначив групу факторів, які обумовили формування та розвиток фінансово-кредитної інфраструктури аграрного сектору, серед яких спад

сільськогосподарського виробництва, слабка інвестиційна активність держави, недосконала податкова політика та інші.

На думку Тарасенко В.А. та Тарасенко О.В. фінансово-кредитна інфраструктура – це сукупність фінансово-кредитних установ, що здійснюють опосередковану діяльність у процесі руху фінансових активів з метою задоволення потреб суб'єктів аграрного ринку у відповідних фінансових послугах. До них належать: фондові та валютні біржі, комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні компанії, кредитні кооперативи, кредитні спілки [8, с.144]. Таке визначення цілком співпадає із трактуванням Карпової І.В. та має однакові як переваги, так і недоліки.

Проф. Стецюк П.А. обґрунтовує, що інституційна інфраструктура фінансово-кредитного забезпечення аграрного ринку повинна включати широкий набір інструментів фінансування та його консультативного супроводу; підсистеми іпотечного кредитування, зниження ризиків та здешевлення вартості кредитів, а також їх гарантування; забезпечення індивідуальних, малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників мікрокредитами; систему кредитної кооперації. Таке визначення акцентує увагу на системі кредитування аграрного ринку та мінімізує роль страхових та лізингових компаній [7, с.135].

На нашу думку, основною метою функціонування фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку є формування підвалин для динамічного розвитку виробництва, створення передумов економічного росту та встановлення конкурентного середовища.

Фінансово-кредитна інфраструктура агропромислового ринку має складну структуру, яка об'єднує елементи бюджетної, податкової, кредитно-банківської, страхової систем держави, які беруть участь у фінансовому обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників.

Виходячи із вищезазначеного, ми вважаємо, що фінансово-кредитна інфраструктура агропромислового ринку є широким поняттям, яке об'єднує у собі багато елементів.

Ми вважаємо, що всі зазначені вище трактування не враховували так званий наддержавний рівень, який являє собою сукупність фінансової допомоги міжнародних організацій. Це питання особливо актуалізується у сучасному економічному просторі, коли з боку міжнародних партнерів України надходить досить великий обсяг фінансової, технічної, консультативної, інформаційної та інших форм допомоги розвитку як економіки України в цілому, так й агропромислового сектору зокрема (табл. 1).

**1. Міжнародні програми підтримки аграрного сектору України
[узагальнено автором за [2, 6]]**

№ з/п	Країна/Організація – ініціатор програми	Період здійснення проекту	Назва та зміст проекту
1	2	3	4
1	Уряд США Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)	2016 - 2020	Проект «Підтримка аграрного та сільського розвитку «Агросільрозвиток»». Надання грантів малим та середнім агропромисловим підприємствам та підприємства – виробникам сільськогосподарської продукції; сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам; галузевим сільськогосподарським асоціаціям з метою впровадження нових технологій переробки та післязрожайної обробки продукції, впровадження міжнародних стандартів якості продукції, розширення ринків її збуту
2	Уряд США Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)	2016 - 2020	Проект «Кредитування сільськогосподарських виробників». Реалізується Всесвітньою радою кредитних спілок (WOCCU) із використанням технічної допомоги з боку Альянсу волонтерів задля економічного зростання (VEGA) та у співпраці із Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг, Всеукраїнської асоціації кредитних спілок, Національною асоціацією кредитних спілок України. Мета – покращення якості фінансових послуг та продуктів, які пропонуються фермерським господарствам
3	Європейська комісія	2014-2020	Competiveness of Small and Medium Enterprises (COSME) – європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу. В рамках цього проекту передбачається реалізація 22 різних програм з 3-х основних: полегшення виходу на зовнішні ринки; поліпшення умов для конкурентоспроможності; формування культури ведення бізнесу на загальну суму 2,3 млрд євро
4	Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	2014-2017	Проект «Підтримка реформ у сільському господарстві та земельних відносинах в Україні» створений з метою зміцнення спроможності центральних органів виконавчої влади розробляти державну політику в галузі сільського господарства та земельних відносин, яка ґрунтується на фактичних даних та результатах економічного аналізу.

<i>Продовження табл. 1</i>			
1	2	3	4
5	Федеральне Міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів Німеччини (BMELV)	2016-2018	Проект «Німецько-українських діалог» Проект має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною. З цією метою Проект має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

В табл. 1 представлено далеко неповний перелік різноманітних програм допомоги аграрному ринку України. Саме тому, міжнародні організації відіграють значну роль в забезпеченні розвитку агропромислового ринку й, відповідно, повинні бути включені до фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку.

Таким чином, відповідно до вищезазначеного, інституційний зміст фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку, на нашу думку, складається із сукупності міжнародних, національних та регіональних інститутів, фондів, міністерств, спілок, банків, страхових та лізингових компаній, які розподіляються за рівнем та масштабом впливу на ринок. На нашу думку, всю сукупність елементів фінансово-кредитної інфраструктури можна структурувати за чотирма рівнями. Перший рівень – наднаціональний представлений сукупністю міжнародних організацій, які реалізують дієві проекти та програми підтримки агропромислового ринку.

Другий рівень фінансово-кредитної інфраструктури – національний, поділяється на державний та корпоративний сектори, які в сукупності утворюють державно-приватне партнерство в сфері фінансового забезпечення агропромислового ринку. Державна підтримка агропромислового ринку, наразі концентрована за такими напрямками: розробка та реалізація різноманітних програм розвитку сільського господарства; підтримка сільськогосподарських підприємств шляхом дотацій, субсидій і субвенцій; надання сільськогосподарським підприємствам кредитів і позик на пільгових умовах; страхування сільськогосподарської діяльності; розвиток зернового виробництва. Водночас, наявна державна фінансова політика в аграрній галузі

характеризується розбалансованістю, неструктурованістю, відсутністю дієвих інструментів відповіді сучасним викликам, зокрема, підтримання інноваційного розвитку агропромислового ринку [9, с.190]. За таких умов, С.С. Кісель зазначає, що державна підтримка агропромисловості повинна здійснюватися шляхом зменшення прямих методів стимулювання, як безповоротних (фінансування, інноваційних проектів, здешевлення кредитів), так і поворотних бюджетних фінансувань (пільгового кредитування, цільових програм, укладання контрактів з інноваційними фірмами на розробку нової продукції) та відповідного збільшення непрямих методів регулювання – кредитних, податкових, амортизаційних [5, с.297].

Корпоративний сектор у фінансово-кредитній інфраструктурі агропромислового ринку представлено сукупністю інституцій (банки, кредитні спілки, страхові та лізингові компанії, фондова біржа, інвестиційні фонди) що ставлять за мету підвищення прибутковості вкладених коштів при одночасному зменшенні ризиковості таких вкладень. Стецюк П.А. обґрунтовує, що сприяння формуванню фінансово-кредитної інфраструктури АПК повинно стати однією з визначальних домінант аграрної та фінансової політики держави. Це, зокрема, торкається створення державного аграрного (сільськогосподарського) банку, стимулювання створення та участь у формуванні спеціалізованих лізингових, страхових, фінансових й інвестиційних компаній, пенсійних фондів, кредитних спілок, гарантійних установ та інших інституціональних ланок [7, с.135].

Найбільш ближче до проблем кожного конкретного агровиробника стоять регіональні представники фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку, які власне утворюють третій, регіональний рівень. Цей рівень представлено з одного боку обласними та районними адміністраціями, а з іншого - сільськими громадами та саморегульованими організаціями. Формування регіональної інфраструктури у фінансовому просторі має здійснюватися за такими напрямками: обґрунтування доцільності забезпечення регіону відповідними об'єктами інфраструктури; здійснення аналізу, що характеризує загальний стан об'єктів інфраструктури та рівень інфраструктурної забезпеченості та стан інвестиційного процесу; розроблення та реалізацію перспективних програм розвитку регіональної інфраструктури і програм сприяння припливу інвестицій в інфраструктуру. Четверний рівень фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку - це об'єднання аграрних підприємств та механізми залучення коштів сільського населення.

Висновки. Таким чином запропонована нами інституційна модель фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку є більш структурованою та ширшою за змістом від попередніх трактувань

вітчизняних вчених. Ця модель на нашу думку, створює передумови для подальшого вдосконалення комунікативних зв'язків між інституціями фінансово-кредитної інфраструктури агропромислового ринку з метою підвищення ефективності фінансового забезпечення розвитку агровиробників, посилення їх конкурентних позицій та розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції. Подальших досліджень потребує створення нормативно-правової бази, чітко визначених процедура основних положень, які мають регламентувати діяльність кожного з інституцій, що складають фінансово-кредитну інфраструктуру агропромислового ринку.

Бібліографічний список.

1. Бондаренко О.С. Проблеми формування структури фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств // Вісник Харківського національного аграрного університету України ім. В.В. Докучаєва. Сер. «Економічні науки», 2015. – № 1. – С. 103 – 109.
2. Боцевський В.В., Волошин В.І., Чемерис В.А. Щодо удосконалення інфраструктури аграрного ринку західних регіонів України в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1843/> (дата звернення: 25.02.2019)
3. Ільчук В.П., Шпомер Т.О. Інституційне середовище фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. Приазовський економічний вісник, 2018. – Вип. 4 (09). – С. 118–126.
4. Карпова І.В. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрного сектора економіки України: сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений. Економічні науки, 2015. – № 2 (7). – С.102–106.
5. Кісель С.С. Державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Молодий вчений. Економічні науки, 2018. – № 5 (57). – С. 295–298.
6. Програми та проекти, які підтримують ініціативи в аграрному секторі. Харківської обласної державної адміністрації. URL: www.compet.kh.gov.ua (дата звернення (24.02.2019).
7. Стецюк П.А. Модернізація механізмів фінансового забезпечення аграрного виробництва // Облік і фінанси, 2016. – № 1 (71). – С. 132–136.
8. Тарасенко А.В., Тарасенко О.О. Застосування системного підходу до дослідження інфраструктури сільського господарства // БізнесІнформ, 2016. – № 3. – С. 143–148.
9. Хом'як М.С. Формування інфраструктури у регіональному фінансовому просторі // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – Вип. 5. – С. 188–191.

Котьякалова-Литвин И.В. Институциональные особенности формирования финансово-кредитной инфраструктуры агропромышленного рынка. В статье исследованы различные взгляды ученых на сущность и содержания институциональной составляющей финансово-кредитной инфраструктуры агропромышленного рынка. Проведенный анализ дал возможность обосновать авторское видение институциональной модели финансово-кредитной инфраструктуры агропромышленного рынка, которая состоит из четырех уровней – наднационального, представленного международными организациями, оказывающими поддержку развитию аграрного рынка Украины; национального уровня, к которому относится государственная поддержка и корпоративные структуры тем или иным способом финансирующие деятельность сельскохозяйственных предприятий; регионального и микроуровней.

Ключевые слова: агропромышленный рынок, сельскохозяйственные предприятия, финансово-кредитная инфраструктура, институциональная структура, государственная поддержка

Kotkalova-Lytvyn I.V. Institutional peculiarities of the formation of financial and credit infrastructure of the agro-industrial market. Purpose of the article is to study theoretical foundations of the formation of financial and credit infrastructure of the agro-industrial market from the institutional approach point of view. While writing the article there were used general and special methods of scientific knowledge, in particular: comparative analysis, generalization, synthesis. The article deals with different views of scientists about the essence and institutional content of financial and credit infrastructure of agrarian business, and its special role in providing innovative development of agrarian industry in particular, as well as growth of the agrarian sector of the economy in general. The conducted research allowed to substantiate the author's vision of the institutional model of the financial and credit infrastructure of the agrarian market, which consists of four interrelated levels: supranational - in the form of financial assistance of international donors to the agrarian sector; national, which in turn is divided into state (state financial policy in the field of agriculture) and corporate sectors (banks, stock exchanges, credit unions, insurance and leasing companies); regional level, where local governments and business associations operate; micro-level, represented by self-regulatory organizations and individual agricultural enterprises. Described model will promote financing of innovative development of the agro-industrial market.

Key words: agro-industrial market, agricultural enterprises, financial and credit infrastructure, institutional structure, government support

Стаття надійшла до редакції: 25.02.2019 р.